

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 796.011: 1-796.011: 3-373: 55

ББК 75.0

Ірина Білоус

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО КОРЕКТУВАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В Україні гостро стоїть проблема підготовки фахівців з фізичного виховання для роботи з неповносправними дітьми. Сучасна система навчання на факультетах фізичного виховання і спорту ВНЗ не передбачає в повному обсязі вирішення цього завдання. Можливі шляхи реалізації підготовки спеціалістів у галузі адаптивної фізичної культури розглянуто на прикладі роботи кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Окреслено в цілому проблемне поле адаптивної фізичної культури, її методологічні основи та вимоги до професійної підготовленості й особистості спеціаліста по роботі з дітьми-інвалідами.

Ключові слова: вчитель фізичного виховання, адаптивна фізична культура, корекційно-педагогічна діяльність.

В Украине остро стоит проблема подготовки специалистов по физическому воспитанию детей-инвалидов. Современная система обучения на факультетах физического воспитания и спорта вузов не предусматривает в полном объеме решения этой задачи. Возможные пути реализации подготовки специалистов в области адаптивной физической культуры рассмотрены на примере деятельности кафедры теории и методики физической культуры и спорта Прикарпатского национального университета имени Василя Стефаника. Определены в целом проблемное поле адаптивной физической культуры, ее методологические аспекты и требования к профессиональной подготовленности и личностным качествам специалиста по работе с детьми-инвалидами.

Ключевые слова: учитель физического воспитания, адаптивная физическая культура, коррекционно-педагогическая деятельность.

In Ukraine the acute problem of training in physical education for work with disabled children. The modern system of education at the Faculty of Physical Education and Sports University does not provide the full solution to this problem. Possible ways of training in adaptive physical education is considered on the work of the theory and methods of physical culture and sports Carpathian National University V.Stefanyk. Outlined in general problematic field of adaptive physical education, its methodological foundations and requirements for professional training and personality specialist working with children with disabilities.

Key words: teacher of physical education, adaptive physical education, remedial teaching activities.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Останнім часом відповідно до світових стандартів в Україні значно зросла зацікавленість педагогічної спільноти проблемами навчання й виховання дітей з особливими потребами [2; 4]. Задекларована політика в галузі освіти неповносправних осіб спрямована на навчання таких дітей з урахуванням їх потенціальних можливостей для досягнення максимальної незалежності в майбутньому. Це проявляється в активізації державних органів, які у своїх постановах і різних законодавчих актах стимулюють діяльність фахівців, що працюють у напрямі коректувальної педагогіки, появи нових наукових досліджень у цій сфері, розробках інноваційних технологій спеціальної допомоги дітям-інвалідам та ін. [3; 5; 8; 9].

Система спеціальної освіти, що діє в нашій країні, вирішує завдання в створенні найсприятливіших умов корекції аномального розвитку дитини, її соціальної адаптації. Знання основ коректувальної педагогіки й спеціальної психології допомагає знайти шляхи подолання труднощів у роботі з неповносправними дітьми як у спеціальних коректувальних освітніх установах, так і в умовах масового навчання [5; 10].

У той самий час виховання й навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я – важливе завдання не лише вищевказаних спеціальностей, але й фізичної культури. Вона має значні можливості для корекції й удосконалення моторики будь-якого індивіда. Велика кількість фізичних вправ і варіативність їх виконання дозволяють проводити відбір доцільних поєднань для кожного окремого випадку. Це зумовлює перевагу засобів фізичного виховання перед іншими видами коректувальної та реабілітаційної роботи, а саму діяльність у цьому напрямі виділяє в специфічний вид – адаптивну фізичну культуру (АФК) [6; 7; 9].

Однак професійна компетентність фахівця з АФК виходить далеко за межі традиційних видів роботи в галузі фізичної культури, оскільки охоплює діагностичну, консультаційну, соціально-педагогічну, реабілітаційну, психотерапевтичну, коректувальну та інші види діяльності. Водночас вона повинна опиратися на глибоку інтеграцію гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових, психолого-педагогічних і медико-біологічних знань, що забезпечують науково обґрунтовані цілі, конструювання й процесуальний розвиток діяльності в різних сферах фізичної культури з особами, які мають відхилення в стані здоров'я.

На жаль, сьогодні у ВНЗ недостатньо приділяється увага підготовці студентів факультетів фізичного виховання і спорту для роботи з неповносправними дітьми, хоча кількість таких дітей значно зростає. Незважаючи на певний прогрес, досягнутий за останні роки в підготовці спеціалістів з АФК, майбутній учитель, як і раніше, залишається об'єктом пізнавального процесу, не отримуючи при цьому достатньої спеціальної підготовки, унаслідок чого виявляється нездатним до виконання функцій корекційно-педагогічної діяльності.

Мета роботи – дати характеристику структури підготовки фахівця з фізичної культури до корекційно-педагогічної діяльності в спеціальних закладах освіти.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовували теоретичний аналіз статистичної, науково-медичної та науково-педагогічної літератури, методи порівняння, систематизації й узагальнення.

Результати дослідження. Підготовка фахівця в галузі адаптивної фізичної культури в Україні стає актуальною у зв'язку з гострою проблемою дитячої інвалідності. За даними голови профільного комітету з питань охорони здоров'я Верховної Ради Т.Бахтєвої, у 2010 році налічувалося понад 165 тисяч дітей-інвалідів віком до 18 років [1]. Державним комітетом статистики України та Міністерством охорони здоров'я України реєструвалося зростання рівня інвалідності дітей (з 191,0 у 2006 році до 222,3 випадків на 10 тис. дітей у 2010 році) [4]. Станом на 1 січня 2011 року загальна чисельність інвалідів становила 2,71 млн осіб.

Аналіз ситуації на пострадянському просторі з підготовки спеціалістів цього напрямку показав, що тільки в Російській Федерації (РФ) сьогодні сформовані основні риси освітнього, наукового, правового й інформаційного простору АФК. Згідно з Державним освітнім стандартом РФ, у перелік спеціальностей вищої професійної освіти з 2005 року введено напрям "Фізична культура для осіб з відхиленнями в стані здоров'я (АФК)".

На жаль, в Україні напрям підготовки спеціалістів з АФК нині не реалізується, незважаючи на високу затребуваність цих фахівців у державному секторі систем соціального захисту, освіти, фізичної культури, охорони здоров'я, які представлені державними установами й організаціями різної відомчої підпорядкованості, а також підприємствами та структурами, у яких мешкають, навчаються, працюють, лікуються, відпочивають, тренуються, змагаються особи з відхиленнями в стані здоров'я.

Аналіз кількісного та якісного складу спеціалістів з фізичної культури, які працюють з неповносправними дітьми (школи-інтернати, громадська організація “Інва-спорт”, спеціальні коректувальні школи, навчально-реабілітаційні центри, приватні установи та ін.) на території Івано-Франківської області, показав нестачу кваліфікованих кадрів для роботи в цьому напрямі. Із 56 осіб, залучених до роботи з дітьми-інвалідами, 32 мають спеціальність учитель фізичного виховання, 19 – реабілітолог, 5 – дефектолог, однак тільки 7 з них, будучи випускниками ВНЗ 2005–2010 рр., вивчали предмети “Адаптивна фізична культура” або “Адаптивне фізичне виховання”.

Крім того, активна діяльність різних фондів, громадських організацій, державної мережі закладів, приватних клубів і секцій, які навчають інвалідів різних вікових категорій і нозологій, призводить до того, що практична корекційно-кондиційна допомога надається їм, з методичної точки зору, досить хаотично, із запровадженням не завжди перевірених на ефективність і надійність методичних інновацій.

Звідси й виникають основні проблеми, пов’язані з гострим дефіцитом фахівців з адаптивного фізичного виховання та тренерів-викладачів з адаптивного спорту. Цьому сприяють також орієнтація більшості вузів, що здійснюють підготовку кадрів з адаптивної фізичної культури, на її лікувальний або реабілітаційний напрям і незатребуваність у вузах спеціалізацій “Адаптивне фізичне виховання та адаптивний спорт” і “Адаптивна фізична культура”.

Рис. 1. Заняття студентів IV–V курсів з АФК у навчально-реабілітаційному центрі

У той самий час, окрім Національного університету фізичного виховання і спорту, ряд прогресивних ВНЗ спрямовують свою діяльність на розв'язання зазначених завдань. До таких навчальних підрозділів слід віднести й факультет фізичного виховання і спорту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де разом з класичною кафедрою теорії і методики фізичної культури і спорту створюються й інші структури кадрового забезпечення освіти в галузі адаптивної фізичної культури, зокрема, для підготовки фахівців, готових до компетентної роботи з різними категоріями інвалідів в умовах дошкільних, шкільних, позашкільних, позаосвітніх установ, а також інтегрованого навчання й виховання осіб з порушеннями психофізичного розвитку в загальних масових закладах освіти.

Зміст освітньо-професійної програми підготовки фахівця з адаптивної фізичної культури включає професійно орієнтовані дисципліни, навчальні предмети, які використовуються в медичній освіті, дисципліни, що формують найважливіші компоненти корекційної педагогіки (дефектології) і нові для системи вищої професійної освіти інтегральні дисципліни, зміст яких складає базу, фундамент знань спеціалістів з адаптивної фізичної культури: теорія і організація адаптивної фізичної культури, лікарський контроль в адаптивній фізичній культурі, науково-методична діяльність, технології оздоровчо-спортивної діяльності, матеріально-технічне забезпечення адаптивного фізичного виховання.

Складність формування змісту дисциплін з АФК полягає в тому, що вони мають бути не просто сумою знань з галузей фізичної культури, медицини й корекційної педагогіки, а, по суті, формувати нове знання, що є результатом взаємопроникнення знань кожної з названих галузей і необхідною для вирішення специфічних цілей і завдань адаптивної фізичної культури.

Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання в процесі вивчення предмета "Адаптивна фізична культура" передбачає освоєння принципів і закономірностей побудови заняття фізичною культурою з особами з обмеженими функціональними можливостями, вплив заняття АФК на формування соціального статусу неповносправної особи, корекцію поведінки дезадаптованих дітей, відновлення функціонального стану уражених систем інвалідів та їх адаптацію до умов побуту й майбутньої професійної діяльності.

Крім того, навчальна програма підготовки студентів, спрямована на формування системи вдосконалення оздоровчої та спортивної діяльності інвалідів, профілактику й лікування захворювань та уражень засобами адаптивної фізичної культури, тренування інвалідів з різними формами патології в обраних видах адаптивного спорту та їх підготовку до змагальної діяльності, а також на освоєння сучасних методів реабілітації дітей-інвалідів різних нозологічних груп.

У процесі спеціалізованої підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання в них формуються навички самостійної практично-педагогічної діяльності. Цьому сприяє активне використання для навчання студентів ряду спеціалізованих шкіл і навчально-реабілітаційного центру м. Івано-Франківськ. Саме там вони опановують основи нозологічної та функціональної діагностики, оцінку моторних і психофізичних якостей неповноправної дитини, формулювання й вирішення індивідуальних завдань фізичного виховання стосовно того чи іншого учня, вибір адекватних поставленим завданням методів, засобів і форм фізичного виховання, модифікування існуючих методів навчання, виходячи із завдань конкретної ситуації, реалізацію педагогічного процесу із залученням сучасних інформаційних технологій, оформлення виконаної роботи в контексті карти фізичного й моторного розвитку дитини, плани індивідуальної ро-

боти з неповносправними дітьми, конспекти уроків фізичного виховання й лікувальної фізичної культури, сценарії спортивних свят чи змагань та ін.

У той самий час діяльність фахівця в галузі фізичної культури з особами, що мають відхилення в стані здоров'я, та інвалідами вимагає не лише глибоких знань у сфері теорії та методики адаптивної фізичної культури, але й особливих особистісних якостей: доброзичливості, терпіння, співчуття, поваги, емпатії та ін. Тому вибір студентами зазначеного напрямку діяльності передбачає відповідну мотивацію, яка стимулює професійне самовизначення за вказаною спеціальністю.

Специфіка професійної діяльності в АФВ зумовлює вимоги до професійної підготовленості й особистості спеціаліста. Професійна діяльність фахівця АФК зв'язана з професійними стресами, а професійно особистісні якості фахівця АФК розглядаються, передусім, у рамках мотивації майбутніх професіоналів. Основними мотивами, які стимулюють професійне самовизначення студентів за цією спеціальністю, є мотиви особистісного престижу, професіоналізму, прагматичні й пізнавальні мотиви. Висока вираженість цих груп мотивів (за винятком прагматичних) сприяє формуванню в більшості студентів загальної змістової установки на роботу з людьми з обмеженими фізичними й психічними можливостями.

Висновки

У контексті гуманізації сучасної корекційної педагогіки та її орієнтації на парадигму особистісно-орієнтованого навчання особливо актуальними постають проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя з адаптивного фізичного виховання.

Основна проблема підготовки спеціаліста по роботі з дітьми-інвалідами полягає не в накопиченні знань з базових дисциплін, а в створенні нового, по суті, знання, що є результатом інтеграції гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових, психолого-педагогічних і медико-біологічних предметів.

Екстраполяція методик навчання студентів з класичних галузей знань значно знижує ефективність підготовки фахівця в галузі АФК.

Гуманізація спеціального навчання потребує від майбутнього педагога певного рівня розвитку особистісно-професійних якостей, які надають учителю можливість реалізувати рівноправний характер взаємодії з учнями, які мають фізичні чи психічні вади.

Перспективи подальших досліджень. Докорінне реформування й удосконалення національної системи освіти, що відбувається внаслідок високої динамічності соціально-економічних процесів і трансформацій в Україні, потребує нової стратегії підготовки спеціалістів у галузі фізичної культури для навчання й виховання неповносправних осіб. Оновлення теоретико-методологічного підґрунтя цієї галузі в цілому, зумовлене насамперед змінами соціально-психологічного та соціально-економічного ставлення до об'єкта діяльності – дитини-інваліда, передбачає розробку нових моделей і стандартів підготовки фахівців для роботи в системі адаптивної фізичної культури.

1. В Україні зростає кількість дітей-інвалідів. Інтерв'ю голови профільного комітету з питань охорони здоров'я Верховної Ради України Т. Бахтєєвої до Міжнародного дня інваліда від 02.12.2011 [Електронний ресурс]. – К. : УНІАН здоров'я, 2011. – Режим доступу : <http://health.unian.net/ukr/detail/227115>.
2. Саламанкская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями (декларация Всемирной конференции по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество) [Електронний ресурс]. – Саламанка (Испания), 1994. – Режим доступу до сайта ООН : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decl_disabled.shtml.
3. Пехота О. М. Особистісно орієнтоване навчання / О. М. Пехота, А. М. Старева. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 272 с.

4. Про становище інвалідів в Україні : нац. доп. / Мінпраці України, Держ. установа “Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин”. – К., 2008. – 200 с.
5. Седнева В. О. Основи корекційної роботи з учнями, які мають особливості психофізичного розвитку : [методичні рекомендації] / В. О. Седнева. – Миколаїв : ОІППО, 2011. – 36 с.
6. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) / Л. П. Сущенко.– Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2003. – 442 с.
7. Теория и организация адаптивной физической культуры : [учебник] : в 2 т. – М. : Сов. спорт, 2007. – (Введение в специальность. История и общая характеристика адаптивной физической культуры). Т. 1 / [под общ. ред. С. П. Евсеева]. – 291, [1] с.
8. Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров’я нації”. – Режим доступу до програми : <http://www.lawua.info/bdata3/ukr3328/index.htm>.
9. Частные методики адаптивной физической культуры : [учеб. для вузов по спец. “Физическая культура для лиц с отклонениями в состоянии здоровья (адаптивная физическая культура)”] / под общ. ред. Л. В. Шапковой. – М. : Сов. спорт, 2007. – 608 с.
10. Щербакова А. М. Воспитание ребенка с нарушениями развития / Анна Михайловна Щербакова. – М. : НЦ ЭНАС, 2002. – 40 с. – (Коррекционная школа).

Рецензент: канд. пед. наук, доц. Презлята Г. В.